

во, 2013. – (Наук. зб. «Академічні правові дослідження». Дод. до журн. «Право України»; вип. 25) – С. 88. 13. *Про надра*: кодекс України від 27.07.1994 № 132/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.

УДК 349.422.22

Х.А. ГАЙДАРЖИ

РОЗВИТОК НАУКОВО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ ПРО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПЕРЕРОБНУ КООПЕРАЦІЮ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Досліджується розвиток науково-правової думки про сільськогосподарську переробну кооперацію в Україні за період незалежності. Виявлено, що правові особливості сільськогосподарських переробних кооперативів окремо не вивчалися. На основі аналітичного огляду наукових праць, присвячених сільськогосподарській кооперації, окреслено головні перспективні напрямки досліджень відносно розкриття специфіки правового положення сільськогосподарських переробних кооперативів в Україні.

Ключові слова: сільськогосподарський переробний кооператив, сільськогосподарська кооперація, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив.

Гайдаржи К.А. Развитие научно-правовой мысли о сельскохозяйственной перерабатывающей кооперации в независимой Украине

Исследуется развитие научно-правовой мысли о сельскохозяйственной перерабатывающей кооперации в Украине за период независимости. Установлено, что правовые особенности сельскохозяйственных перерабатывающих кооперативов не изучались. На основании аналитического обзора научных трудов, посвященных сельскохозяйственной кооперации, очерчены главные перспективные направления исследований относительно раскрытия специфики правового положения сельскохозяйственных перерабатывающих кооперативов в Украине.

Ключевые слова: сельскохозяйственный перерабатывающий кооператив, сельскохозяйственная кооперация, сельскохозяйственный обслуживающий кооператив.

Gaydarzhi Christina. Development of scientific and legal thought on agricultural processing cooperation in independent Ukraine

In this article covers research around the development of scientific and legal thought on agricultural processing cooperation in Ukraine during period of independence. Author found that the legal features of agricultural processing cooperatives were not studied separately. Author, based on an analytical review of scientific papers on agricultural cooperation, outlines the main perspective lines of research relative to the disclosure of the specific legal status of agricultural processing cooperatives in Ukraine.

Key words: agricultural processing cooperatives, agricultural cooperation, agricultural servicing cooperative.

Сільськогосподарська (далі – с/г) кооперація в Україні попри усі труднощі перехідного періоду розвивається поступально та має чітко означені перспективи подальшого прогресу. Законодавством України усі с/г кооперативи поділені на

© ГАЙДАРЖИ Христина Антонівна – аспірантка кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»

типи – виробничі та обслуговуючі, а останні, в свою чергу, класифікуються на види – переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі та інші. Розвиток кооперативних відносин вимагає активного наукового дослідження правового регулювання різновидів с/г кооперації, з метою виявлення характерних особливостей та специфічних ознак, які повинні бути враховані при нормотворчості та правозастосуванні. Саме тому наразі є актуальним проведення аналізу наукового доробку вітчизняних вчених, які займалися правовими проблемами с/г кооперації, з метою виявлення нерозкритих питань відносно правового регулювання с/г переробної кооперації.

Аналітичні огляди наукової літератури, яка присвячена с/г кооперації в Україні, здійснює кожен вчений, що бажає дослідити певний правовий аспект кооперативних відносин. Однак такі узагальнення мають різний вектор, що визначається поставленою метою наукового пошуку, а також включають в коло огляду різний спектр наукових робіт. Дослідження еволюції вчення про с/г переробну кооперацію в незалежній Україні досі не здійснювалось, саме тому такий напрям є актуальним та своєчасним, особливо у світлі посиленої уваги держави до розвитку с/г обслуговуючої кооперації у всіх її проявах.

Із здобуттям Україною незалежності тема правового забезпечення розвитку сільського господарства, в тому числі шляхом кооперації, активно розроблялась вченими-юристами. Неоціненний вклад було зроблено В. І. Семчиком, який став автором та співавтором багатьох праць, присвячених правовому регулюванню с/г кооперації в Україні, а також очолив роботу над першим підручником з кооперативного права¹. В ньому було висвітлено основні положення с/г кооперації, надано засадничі визначення та поняття. Завдяки авторському колективу, до якого увійшли С. Г. Бабенко, М. П. Валик, С. Д. Галей, В. В. Зіновчук, І. І. Каракаш, М. А. Мацько, В. О. Передрієнко, О.О. Погрібний, В. А. Сонюк, Ф. І. Хміль, Ю. С. Шемшученко, В. В. Янчук, В. З. Янчук, підручник став відображенням чергового етапу розвитку наукової думки в сфері дослідження правових проблем с/г кооперації в Україні.

Науковим визначенням місця та ролі с/г кооперативів серед інших організаційно-правових форм юридичних осіб в Україні займались С. Г. Бабенко², О. Загнітко³, І. М. Кучеренко⁴. Завдяки роботам цих та інших вчених с/г кооператив одержав загальну теоретичну характеристику, було виявлено його співвідношення із іншими організаційно-правовими формами юридичних осіб.

В основному вивчення правовідносин в с/г кооперації має кілька традиційних напрямків. Так, питаннями нормативного забезпечення діяльності с/г кооперативів та аналізом джерел кооперативного права займались такі науковці як В. В. Носік⁵, М. А. Мацько⁶, А. М. Статівка⁷, А. А. Білека⁸ та інші. Дослідження вчених торкались різноманітних проблем нормативно-правового регулювання кооперативних відносин, обґрунтовуючи різні шляхи вдосконалення нормативної бази с/г кооперації. При цьому окремих спеціальних досліджень відносно законодавчого, підзаконного чи локального нормативного регулювання с/г переробної кооперації в Україні не проводилось.

Розробці класифікацій с/г кооперативів та дослідженням їх різновидів присвятили свою увагу такі вчені як О. М. Сонін, що на дисертаційному рівні запропонував розгалужену класифікацію с/г кооперативів¹⁰; Г. С. Корнієнко, наукова увага якого була зосереджена на правових проблемах с/г обслуговуючих кооперативів¹¹; В. М. Масін, який вивчав можливості створення аграрних бірж, агротор-

гових домів та кредитних кооперативів у формі с/г обслуговуючих кооперативів¹²; О. В. Гафурова і Л. А. Панькова, які досліджували правове становище агроторгових домів у формі с/г обслуговуючих кооперативів¹³. Однак глибокого вивчення законодавчої класифікації с/г обслуговуючих кооперативів в аспекті виявлення правових особливостей та специфіки передбачених різновидів с/г обслуговуючих кооперативів не здійснювалось.

В зв'язку із тим, що законодавчо встановлено поділ с/г кооперативів на два типи, наукові пошуки теж мають відповідні два напрямки. Так, дослідженнями правових проблем діяльності с/г виробничих кооперативів займалися О. В. Гафурова¹⁴, О. Самойлюк¹⁵; правове положення с/г обслуговуючих кооперативів стало предметом дисертаційних досліджень В. М. Масіна¹⁶ та Т. М. Чурилової¹⁷. В зазначених працях було ґрунтовно розкрито правові характеристики вказаних *типів* с/г кооперативів, однак не було приділено увагу виявленню спеціальних ознак *видів* с/г кооперативів.

Правовий інститут утворення, ліквідації та реорганізації с/г кооперативів цікавив багатьох вчених, серед доробку яких варто виділити дисертаційні та монографічні праці О. М. Соніна¹⁸, В. І. Федоровича¹⁹, В. Ю. Уркевича²⁰, М. Ю. Покальчука²¹. Ґрунтовні дослідження зазначених вчених традиційно розкривають загальні питання, що пов'язані зі створенням та припиненням діяльності с/г кооперативів, без проникнення в особливості таких процедур відносно с/г переробних кооперативів. Тісно пов'язаний із попереднім інститут майнових кооперативних відносин, який є одним із найбільш практично важливих і проблемних, досліджувався багатьма вченими, серед яких можна виділити роботи В. М. Єрмоленка²² та О. О. Поґрібноґо²³.

Характерний для кооперативного права інститут членства став предметом досліджень Т. М. Проценко²⁴ та В. В. Янчука²⁵, які розробляли основні теоретичні засади членства в с/г кооперативах; Н. І. Титової²⁶ і О. В. Гафурової²⁷, що ґрунтовно вивчали права та обов'язки членів с/г виробничих кооперативів; Т. М. Чурилової, яка глибоко проаналізувала правовідносини асоційованого членства в с/г кооперативах²⁸. Членство в с/г переробних кооперативах має свої об'єктивні відмінності, які проявляються в специфічних виробничих зв'язках між первинними с/г товаровиробниками та переробним кооперативом, якого можна визнати виробником «другого рівня». Ці та інші особливості членських правовідносин в с/г переробних кооперативах не вивчалися на необхідному рівні.

Правові засади організаційних та управлінських відносин, що будуються в с/г кооперативах та за їх участю, аналізували Я. З. Гасцька-Колотило²⁹, В. А. Кодавбович³⁰. Правове забезпечення оптимальної управлінської структури для с/г переробних кооперативів, що враховувала б специфіку виробничих зв'язків, що створюють дану особливу форму господарювання, окремо не вивчалось.

Особливості договірних конструкцій, що використовуються в сільському господарстві, зокрема в діяльності с/г кооперативів, розкриваються в працях професора А. М. Статівки³¹. Проте с/г переробні кооперативи є не лише обслуговуючими організаціями, вони також проявляють ознаки повноцінних виробників, що породжує «прикордонне» правове положення даних суб'єктів господарювання. Безсумнівно, такий статус впливає на побудову договірних відносин, що складаються як із членами кооперативу, так і з зовнішніми контрагентами. Особливості таких договірних конструкцій потребують свого наукового вивчення.

Хронологічний аналіз дисертаційних досліджень, присвячених правовим заходам с/г кооперації в Україні, виявляє певну закономірність, а саме: в перших чотирьох дисертаціях (О. М. Соніна, В. І. Федоровича, В. Ю. Уркевича, Я. З. Гасцької-Колотило) вивчалися загальні питання організації та діяльності усіх с/г кооперативів; в той час як наступні – досить чітко йдуть по шляху спеціалізації. Так, одна дисертаційна робота (О. В. Гафурової) присвячена с/г виробничим кооперативам, дві (В. М. Масіна та Т. М. Чурилової) – с/г обслуговуючим кооперативам. При чому правове регулювання саме обслуговуючих кооперативів цікавить українських вчених все більше з огляду на аналіз кількості та змісту останніх наукових публікацій по темі с/г кооперації.

Слідуючи окресленій тенденції, досить логічним виглядає подальша наукова спеціалізація досліджень в сфері с/г кооперації. Законодавець закріпив легальну класифікацію с/г обслуговуючих кооперативів на переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, багатофункціональні та інші. Однак аналіз праць вчених, які висвітлювали правові питання організації та діяльності с/г кооперативів, демонструє відсутність наукових робіт, в яких були б відображені правові особливості с/г переробних кооперативів в аспекті членства, утворення та припинення діяльності, управління, договірних відносин тощо. Ці та інші питання правового регулювання с/г переробної кооперації залишилися осторонь наукових досліджень. Така ситуація не є дивною з огляду на логічність руху процесу пізнання від загального до конкретного. На загальнотеоретичних засадах, що закладені працями видатних вчених-аграрників, повинно розвиватись вчення про види с/г обслуговуючої кооперації, зокрема є необхідність в детальному вивченні правового положення с/г переробних кооперативів та пошуку шляхів його вдосконалення. В зв'язку із тим, що спеціальних досліджень даного предмету не проводилось, першочерговим завданням є встановлення основних ознак с/г переробного кооперативу та формулювання його наукової дефініції. Слід також сконцентрувати увагу на визначенні місця, яке посідають с/г переробні кооперативи серед організаційно-правових форм юридичних осіб, що закріплені в законодавстві України.

Перспективними напрямками дослідження можна виділити встановлення правових особливостей організаційних, майнових та членських відносин, що виникають у с/г переробних кооперативах. При цьому основний акцент повинен бути зроблений на обов'язкову наявність функціонуючого виробництва, що виступає конститутивною ознакою с/г переробного кооперативу.

Аналітичний огляд наукових праць вітчизняних вчених, які вивчали правове регулювання с/г кооперації в Україні за період незалежності, виявив виразну закономірність, що пов'язує хронологію та зміст вказаних досліджень. Її суть полягає в тому, що поступ науково-правової думки про с/г кооперацію в Україні відбувався послідовно: від розробки загальнотеоретичних засад організації та діяльності с/г кооперативів до спеціалізованого відокремленого вивчення типів с/г кооперативів. Також простежується тенденція до зростання питомої ваги наукових досліджень, що присвячені правовому положенню с/г обслуговуючих кооперативів, порівняно із працями, які вивчають правові засади с/г виробничих кооперативів. Така тенденція є відображенням соціально-економічних умов та рівня перспективності обох типів с/г кооперативів у сучасній Україні. Зроблено висновок про необхідність та закономірність подальшої спеціалізації наукових досліджень в сфері правового регулювання с/г кооперації, а саме в напрямі виявлення правових особливостей с/г переробних кооперативів як різновиду с/г обслуговуючих

кооперативів, так як правова специфіка с/г переробних кооперативів залишається нерозкритою у науці кооперативного права України. Дослідження варто спрямувати в таких основних напрямках: визначення поняття та ознак с/г переробних кооперативів; вивчення особливостей утворення та припинення діяльності с/г переробних кооперативів; виявлення специфіки майнових, членських, управлінських та договірних відносин, що притаманна с/г переробним кооперативам.

1. *Кооперативне право*: [підручник] / за ред. чл.-кор. НАН України В. І. Семчика. – К.: Ін Юре, 1998. – 336 с. 2. *Бабенко С. Г.* Еволюція кооперативної ідеї та основні напрями розвитку кооперативного руху в Україні / С. Г. Бабенко // Стратегія економічного розвитку України: зб. наук. праць. – 2002. – № 1. – С. 113-117. 3. *Загнітко О.* Кооперативи як суб'єкти господарювання / О. Загнітко, В. Малига // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 11. – С. 103-109. 4. *Кучеренко І. М.* Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: [монографія] / Кучеренко І.М. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. – 328 с. 5. *Носік В. В.* Закон «Про кооперацію в СРСР» в дії / Носік В.В. – К.: Знання, 1989. 6. *Мацько М. А.* Правові засади розвитку кооперативів / М. А. Мацько // Зб. матер. 2-ої Звітної наук. конф. [«Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи»] (Львів, 29 лют. 2008 р.). – Львів, 2008. – С. 259-265. 7. *Актуальні питання аграрного права України: теорія і практика*: [монографія] / А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич, В. М. Корнієнко та ін.; за ред. докт. юрид. наук, проф. А. М. Статівки. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2010. – 240 с. 8. *Білека А. А.* Локальні нормативно-правові акти сільськогосподарських кооперативів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / А. А. Білека. – Запоріжжя, 2011. – 20 с. 9. *Панченко В.В.* Внутрішньогосподарські локальні нормативно-правові акти сільськогосподарських підприємств як форма аграрного права : автореф. дис. на здобуття канд. юрид. наук / В. В. Панченко. – Х., 2011. – 22 с. 10. *Сонин О. М.* Правове положення сільськогосподарських (крім колхозів) кооперативів: автореф. дис. на соискание степені канд. юрид. наук / О. М. Сонин. – Х., 1992. – 25 с. 11. *Корнієнко Г. С.* Обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи як одна із форм матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників в сучасних умовах / Г. С. Корнієнко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право». Частина перша / ред.кол. : Д. О. Мельничук (гол.) та ін. – К., 2011. – Вип. 167. – Ч. 1. – С. 116-121. 12. *Масін В. М.* Проблеми правового забезпечення розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук / В. М. Масін. – К., 2008. – 20 с. 13. *Гафурова О. В.* Правове становище сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів – агроторгових домів за законодавством України / О. В. Гафурова, Л. А. Панькова // Юридична Україна. – 2008. – № 5. – С. 92-96. 14. *Гафурова О. В.* Сільськогосподарські виробничі кооперативи: права і обов'язки членів: [монографія] / Гафурова О. В. – К.: МАУП, 2006. – 200 с. 15. *Самойлюк О.* Виробничі кооперативи: стан та перспективи розвитку / О. Самойлюк // Право України. – 2005. – № 1. – С. 43-44. 16. *Масін В. М.* Цит. праця. 17. *Чурилова Т. М.* Правове регулювання діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук / Т. М. Чурилова. – К., 2011. – 20 с. 18. *Сонин О. М.* Цит. робота. 19. *Федорович В. І.* Правові основи створення та діяльності сільськогосподарських кооперативів в Україні / Федорович В. І. – Львів, 1998. – 144 с. 20. *Уркевич В. Ю.* Становлення сільськогосподарських кооперативів в умовах ринкової економіки України: деякі правові аспекти: [монографія] / Уркевич В. Ю. – Х.: Одісей, 2004. – 120 с. 21. *Покальчук М. Ю.* Особливості припинення діяльності сільськогосподарських підприємств за законодавством України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / М. Ю. Покальчук. – Х., 2012. – 20 с. 22. *Єрмоленко В. М.* Аграрні майнові правовідносини приватних сільськогосподарських підприємств в Україні: автореф. дис. на здобуття ступеня докт. юрид. наук / В. М. Єрмоленко. – Х., 2008. – 35 с. 23. *Погрібний О. О.* Природа кооперативної власності в спо-

живчій кооперації / О. О. Погрібний // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. – 2000. – Вип. 7. – С. 146-150. **24. Проценко Т. П.** Правове регулювання членства у сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах / Т. П. Проценко // Правова держава. – 2002. – Вип. 13. – С. 189-193. **25. Аграрне право України** : [підручник] / В. З. Янчук, В. І. Андрейцев, С. Ф. Василюк та ін.; За заг. ред. В. З. Янчука. – 2-е вид., перероб. та доп. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 608 с. **26. Титова Н. І.** Права членів сільськогосподарських кооперативів: тенденції та проблеми їх законодавчого забезпечення / Н. І. Титова // Право України. – 2000. – № 2. – С. 25-27. **Гафурова О. В.** Сільськогосподарські виробничі кооперативи: права і обов'язки членів: [монографія] / Гафурова О. В. – К.: МАУП, 2006. – 200 с. **28. Чурилова Т. М.** Проблемні питання асоційованого членства у сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах / Т. М. Чурилова // Держава і право: зб. наук. юридичні і політичні науки. – Вип. 49. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. – С. 427-432. **29. Гаєцька-Колотило Я. З.** Організаційно-правові форми сільськогосподарської кооперації в Україні / Я. З. Гаєцька-Колотило. – К., 2003. – 22 с. **30. Кодавбович В. А.** Правові проблеми створення і функціонування кооперативів / В. А. Кодавбович // Радянське право. – 1991. – № 12. – С. 8-10. **31. Статівка А. М.** Договори в системі агропромислового комплексу України в умовах ринкових відносин: автореф. дис. на здобуття ступеня докт. юрид. наук» / А. М. Статівка. – Х., 1998. – 32 с.

УДК 349.6

Н.Я. ШПARIK

ВИДИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЯК ДЖЕРЕЛ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Проаналізовано наукові позиції стосовно загальних критеріїв класифікації міжнародних договорів у системі джерел екологічного права України. Запропоновано класифікувати міжнародно-правові акти як джерела екологічного права за таким спеціальним критерієм як об'єкт правового регулювання. Проаналізовано особливості міжнародно-правових актів-принципів у системі джерел екологічного права.

Ключові слова: міжнародно-правовий акт, міжнародний договір, джерела екологічного права, класифікація, міжнародно-правові акти-принципи.

Шпарык Н.Я. Виды международно-правовых актов как источников экологического права Украины

Проанализированы научные позиции относительно общих критериев классификации международных договоров в системе источников экологического права Украины. Предложено классифицировать международно-правовые акты как источники экологического права по такому специальному критерию как объект правового регулирования. Проанализированы особенности международно-правовых актов-принципов в системе источников экологического права.

Ключевые слова: международно-правовой акт, международный договор, источники экологического права, классификация, международно-правовые акты-принципы.

Shparuk Nazar. Types of International Legal Acts as sources of Environmental Law of Ukraine

© ШПARIK Назар Ярославович – аспірант кафедри трудового, аграрного та екологічного права юридичного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка